

UNDERSØGELSE OVER KOMPLEKSE NOMINAL- SYNTAGMER I LATIN

Fra Plautus over klassisk latin, senlatin til humanismen¹

Af Lene Schøsler & Michael Skovgaard-Hansen

Complex Noun Phrases in Latin. From Plautus to Humanism: Our investigation of complex NPs in Latin aims to throw light on the use of discontinuous versus continuous NPs. We investigate the following possible parameters of distribution: chronology, style, genre, typology, and in particular, a number of variational principles proposed in modern linguistics. We have investigated 26 (extracts of) texts. Our results show that chronology is not a relevant parameter of variation, as discontinuous NPs are found in the entire period. Although the distinction between verse and prose is important, it cannot explain the variations found. Modern parameters of variation have turned out to be more relevant. Thus, the distinction of text types according to the communication situation provides an interesting basis for the evaluation of variation, and so does the variational model proposed by Söll 1985 and elaborated by Koch & Oesterreicher 1990. However, as this model is conceived for modern languages, important differences in languages used in older periods cannot be accounted for. One of the basic principles in the variational model is the distinction between distance and closeness of the communication situation. This distinction cannot be applied to Latin without important modifications concerning Classical conventions of different text types.

0. Indledning

Det første der slår en lægmand der ser på latinske sætninger, er mængden af komplekse nominalsyntagmer. De lange, undertiden diskontinuerlige syntagmer er en overvældende forståelsesbarriere for ikke-specialister der kommer fra et morfologisk fattigt sprog som f.eks. dansk. Fra et indlæringsperspektiv er de komplekse syntagmer således et problem. Fra en romansk

¹ Mange tak til Minna Skafte Jensen og ikke mindst til Hans Ramminger for værdifulde kommentarer og gode diskussioner i forbindelse med denne undersøgelse. Uden deres hjælp havde den ikke kunnet gennemføres.

synsvinkel er især de diskontinuerlige komplekse syntagmer en gåde, eftersom alle romanske sprog, fra de første attesteringer, kun har kontinuerlige syntagmer. Forfatterne til dette bidrag har således ud fra deres daglige og faglige beskæftigelse studset over dette fænomen. I løbet af den nærmere udforskning af fænomenet har det vist sig at det havde mange interessante aspekter, idet fordelingen mellem kontinuerlige og diskontinuerlige komplekse syntagmer var mere problematisk end først antaget. Den oprindelige hensigt med undersøgelsen var at identificere de komplekse nominalsyntagmer og beregne frekvensen af diskontinuerlige hhv. kontinuerlige syntagmer over tid. Udgangshypotesen var at der på klassisk latin er flere komplekse syntagmer end i senlatin, idet alle romanske sprog som nævnt har kontinuerlige syntagmer. Desuden blev inddraget latinske tekster fra middelalderen og humanismen for at vurdere den sene periodes distribution. Imidlertid gav den kronologiske tilgang ikke det klare billede som vi havde håbet (se figur 2), og forskellige distributionskriterier måtte derfor inddrages. Disse kriterier baserer sig dels på traditionelle distinktioner som genrer, herunder prosa vs. poesi, dels på moderne variationslingvistiske principper der angår grad af nærhed vs. fjernhed (se afsnit 3). Endelig blev det klart for os at typologiske overvejelser burde inddrages, idet man går ud fra at latin typologisk set tilhører de såkaldte OV-sprog, med tendens til at placere de afhængige led FORAN det styrende led, medens de romanske sprog typologisk set identificeres med VO-sprog, med tendens til at placere de afhængige led EFTER det styrende led (Greenberg 1963). Det typologiske aspekt kunne tænkes dels at have indflydelse på de komplekse syntagmers indre opbygning, dels forklare eventuelle forskelle mellem klassisk latin og senere perioders latin.

I de følgende afsnit vil vi først definere hvad vi mener med komplekse nominalsyntagmer – kontinuerlige og diskontinuerlige (afsnit 1), og vi vil gøre rede for vort korpus og forklare vor metode til at opgøre fordelingen af de to typer (afsnit 2). I afsnit 3 gør vi rede for de forskellige teoretiske overvejelser for at forklare den fundne distribution. Resultaterne fremlægges i afsnit 4, medens afsnit 5 rummer vor konklusion.

Det er ret begrænset hvad der i lingvistisk sammenhæng udsiges om de komplekse nominalsyntagmer. Vi har i vores fremstilling ikke konsulteret den klassiske diskussion af fænomenet hyperbaton, altså den retoriske brug af diskontinuerlige syntagmer. Pinkster 1990 omtaler kort de diskontinuerlige syntagmer s. 186-187, og nævner to faktorer der kan begrunde diskontinuitet: 1. for at bringe en størrelse i fokus, og 2. i poesi, af metriske eller 'æstetiske' grunde. Pinkster citerer (s. 186) to eksempler der illustrerer fo-

kus² og fire ‘vilde’ eksempler på diskontinuitet i poesi (kursiv angiver de adskilte syntagmers elementer):

1. Fokusering

A: dedi ... symbolum servo tuo .. epistulam. B:... *meo* tu epistulam dedisti *servo*?

‘A: Som tegn gav jeg din slave et brev B:... Gav du et brev til *min* slave?’, Pl. *Pseudolus* 1200-3

pro di immortales! *tantamne* unius hominis incredibilis ac divina virtus tam brevi tempore *lucem* adferre rei publicae potuit?

‘Ved de udødelige guder! Kunne en enkelt mands utrolige og guddommelige tapperhed på så kort tid bringe en *så stor hjælp* (egtl ‘lys’) til staten?’ Cic. *Manil.* 33

2. Metriske eller ‘æstetiske’ grunde i poesi:

grandia per multos tenuantur flumina rivos,

‘Store floder opløses i mange vandløb³’, Ov. *Remedia amoris* 441

quem tibi candidi primo restituent vere Favonii ... beatum,

‘..som de klare vestenvinde vil bringe *lykkeligt* tilbage til dig i *begyndelsen af foråret*⁴.’ Hor. *Carmina* 3.7.1-3.

valui poenam fortis in ipse meam,

‘Jeg har været tapper til *skade* for *mig selv*’, Ov. *Amores* 1.7.26

raucæ, tua cura, palumbes

‘*De kurrende duer* – dine yndlingsdyr’, Verg. *Eclogæ* 1.57

Pinkster kommenterer eksemplerne kortfattet og siger (s. 187): “Examples of this kind have often been adduced in order to show that Latin word order – presumably owing to the presence of cases – was completely free. This is incorrect.”

² Fokus er markeret ved hjælp af kursiv – det er Pinksters tre første markeringer i de to første eksempler – *lucem* har vi tilføjet; det er vore oversættelser.

³ Om dette eksempel siger Pinkster: “we find an intentional distribution of adjectives and nouns according to the pattern adj1-adj2-noun1-noun2. (i note 44 s. 285: “Such lines are sometimes called “Golden Lines” Wilkinson 1963:213-20). Vi korrigerer i disse eksempler Pinksters referencemåde. Vi har selv næsten udelukkende benyttet os af elektroniske udgaver. Vi har ikke anført præcise henvisninger, da vi ikke har kunnet kontrollere henvisningerne i trykte udgaver. Vi har skønnet at tekstkritiske varianter ikke ville have væsentlig betydning for vore kvantitative resultater.

⁴ I dette eksempel har vi i alt tre hyperbata: a b c V c b a.

1. Definition

Vi vil definere et komplekst nominalsyntagme som et flerleddet syntagme opbygget omkring en substantivisk kerne med nominal funktion. Den substantiviske kerne kan f.eks. have følgende attributive led tilknyttet:

- adjektiver, se eks. (1a), hvor nominalsyntagmet *bonum caelum* fungerer som objekt, *caelum* er kerne og *bonum* attributivt adjektiv;
- possessive pronominer, f.eks. *meo* i syntagmet *clupeo...meo*, der fungerer som dat.obj. med *clupeo* som kerne (1b);
- genitiviske bestemmelser, se eks (1b), *radii* i syntagmet *solis radii*, der fungerer som subjekt for *solent*
- participier, se f.eks. *missas* i (1c), der knytter sig til kernen *quas*; det komplekse syntagme fungerer som objekt for *legit*;
- præpositionssyntagmer, f.eks. den tilføjede agens *a te* til *missas* i (1c);

I eksemplerne i (1) har vi angivet i fed de enkelte dele af de komplekse syntagmer.

(1a) *Uti **bonum caelum** habeat* (Cato, ‘Det (landbruget) skal have et godt klima’)

(1b) *Curate ut splendor **meo sit clupeo** clarior quam solis radii esse olim quom sudumst solent*, (Plautus, ‘Sørg for, at der på mit skjold er en stærkere glans end solens stråler plejer at give på en klar dag’)

(1c) *Ex iis litteris, **quas Atticus a te missas mihi legit**, quid ageres et ubi esses, cognovi*; (Cicero, ‘Af de breve, sendt fra dig, som Atticus læser for mig, forstår jeg hvad du gør og hvor du er’)

Et komplekst nominalsyntagme er diskontinuerligt såfremt en størrelse der ikke hører til syntagmet kommer ind imellem syntagmets dele. Denne størrelse vil typisk være et verbal, som *sit* i (2a) og (2e), *erat* i (2b) *utendum* og *videbitur* i (2d). Det kan være et pronomen der ikke er del af syntagmet, som *mihi* i (2c) der er dativobjekt for *respondit*, *ego* der er subjekt for *volueram* og *alicui* i (2d), et præpositionssyntagme, som *ex civili causarum genere* (2d) eller et adverbial der ikke nærmere bestemmer attributivleddet, som *non* i (2e). I (2b) og (2d) opfattes adverbiet *quoque* ikke som adskillende syntagmets dele. I eksemplerne i (2) er de diskontinuerlige dele af syntagmet markeret med fed, medens den eller de adskillende elementer er markeret ved understregning. Visse eksempler er allerede citeret under (1), disses oversættelse gentages ikke nedenfor.

(2a) *Curate ut splendor **meo sit clupeo** clarior quam solis radii esse olim quom sudumst solent*, (Plautus, se (1b))

(2b) *Matrona quaedam Ephesi tam notae erat pudicitiae, ut vicinarum quoque gentium feminas ad spectaculum sui evocaret.* (Petronius: 'En husfrue i Ephesos var af en så vidtberømt anstændighed at det fik endog kvinder fra nabolandene til at komme i håb om at få hende at se.')

(2c) *id mihi solum non respondit, quod ego solum audire volueram* (Cicero, 'Det som var det eneste jeg ønskede at høre, netop det svarede han mig ikke på.')

(2d) *Sed quia non satis alicui videbitur dilucide⁵ demonstratum, nisi quid ex civili causarum genere exempli⁶ subiecerimus, videtur eiusmodi quoque utendum exemplo,* (Cicero: 'Men eftersom nogen vil finde, at det ikke er tilstrækkeligt belyst, medmindre vi anfører et eksempel fra civilretten, bør der også anvendes et eksempel af denne art.')

(2e) *quae si adprobata non sit, propositio non sit argumentationis.* (Cicero, '...hvis denne ikke er bevist, er der ingen fremlæggelse af bevisførelsen.')

Man kan undertiden diskutere hvorvidt indføjelsen af et led er en adskillelse af syntagmets dele, f.eks. i (1c) ovenfor: *Ex iis litteris, quas Atticus a te missas mihi legit, quid ageres et ubi esses, cognovi.* I dette eksempel adskiller *Atticus*, subjektet for verbet *legit*, delene af objektet: *quas missas*, medens *a te*, som anført ovenfor, opfattes som underordnet led til *missas* og derfor ikke klassificeres som adskillende led. Hvis eksempler som *a te* var blevet inkluderet som adskillende elementer, ville antallet af diskontinuerlige syntagmer være blevet voldsomt forøget. Hvis subjektet *Atticus* havde stået uden for substantivsyntagmet, ville dette altså være klassificeret som et kontinuerligt syntagme, f.eks. *Ex iis litteris, quas a te missas Atticus mihi legit.*

Et komplekst nominalsyntaxme er kontinuerligt såfremt syntagmets konstituerende dele ikke er adskilt af en størrelse der ikke hører til syntagmet, se (3a), hvor de tilknyttede genitiviske attributive led (*Ephesi, sui*) til kernen (*matrona, spectaculum*), ikke er adskilt fra denne:

(3a) *Matrona quaedam Ephesi tam notae erat pudicitiae, ut vicinarum quoque gentium feminas ad spectaculum sui evocaret.* (Petronius, se (2b))

⁵ Dette komplekse adverbialsyntaxme er inddraget som illustration da vi har fundet det illustrativt i denne komplekse sætning.

⁶ I dette eksempel opfatter vi ikke præpositionssyntaxmet som del af nominalsyntaxmet *quid ...exempli*. I så fald ville det være et kontinuerligt syntagme.

En sideordnende konjunktion, f.eks. *et* i (3b) eller en attributiv genitiv, som *philosophiae* i (3c) opfattes ikke som en adskillende størrelse, derfor er (3b) og (3c) klassificerede som kontinuerlige:

(3b) *nihil enim est ibi aliud nisi sola ecclesia et spelunca, ubi fuit sanctus Moyses* (Itinerarium Egeriae, 'For der er intet andet dér end alene kirken og hulen, hvor den hellige Moses befandt sig.')

(3c) *et quoniam dialecticarum rationum armaturam omnibus philosophiae documentis pretuli* (Abelard, '...og eftersom jeg foretrak de logiske argumenters våben frem for alle filosofiens tekster...')

2. Korpus og undersøgelsesmetode

Korpus

Vort korpus består af en samling af elektroniske tekster der er undersøgt manuelt. Der er 18 forfattere og 26 tekster eller uddrag af tekster. De er indsamlet således at de dækker perioden fra 200 f.K. til 1559, med et så bredt spektrum af genrer og teksttyper som muligt, men med særligt fokus på brevskrivning og historieskrivning. Det har kun været muligt at undersøge tekster i uddrag (se nærmere om undersøgelsesmetode nedenfor). Vi har valgt at dække ret forskelligartede teksttyper i et håb om at opnå et bredt billede af udviklingen af de komplekse nominalsyntagmer. Valget af bredde går ud over dybden, forstået som komplette undersøgelser af hele tekster. Risikoen ved et sådan valg er naturligvis at materialet er så heterogent, at man ikke kan se nogle klare udviklingstendenser. Vore resultater skal derfor kun opfattes som et spædt forsøg på at dække et enormt undersøgelsesfelt.

forfatter, tekst, genre www-adresse	omtrentlig datering ⁷
a. Plautus: <i>Miles Gloriosus</i> http://www.thelatinlibrary.com/plautus/miles.shtml komedie på vers	205 f.Kr.
b. Cato: <i>De agri cultura</i> http://www.thelatinlibrary.com/de_agri_cultura.html prosa	før 149 f.Kr.
c. C. Valerius Catullus: <i>Carmen I-IV</i> http://www.fh-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lsante01/Catullus/cat lyrik	før 55 f.Kr.

⁷ Som det vil fremgå af det følgende er kronologien ikke et vigtigt parameter for den relative distribution af diskontinuerlige og kontinuerlige syntagmer. Vi har derfor ikke forsøgt at foreslå nogen præcis datering.

d. Caesar: <i>De Bello Gallico</i> I http://www.thelatinlibrary.com/caesar/gall1.shtml prosa, historieskrivning	50 f.Kr.
e. Cicero: <i>In Catilinam</i> I http://www.thelatinlibrary.com/cicero/cat1.shtml prosa	63 f.Kr.
f. Cicero: <i>Ep. ad familiares</i> IX Ad M. Varronem et Ceteros http://www.thelatinlibrary.com/cicero/fam9.shtml prosa, breve	50 f.Kr.
g. Cicero: <i>De Inventione</i> . Ed. Stroebel, Stuttgart, Teubner 1965 (1915 ¹). prosa, retorik	50 f.Kr.
h. Cicero: <i>Laelius De Amicitia</i> http://www.thelatinlibrary.com/cicero/amic.shtml prosa, filosofiske skrifter	44 f.Kr.
i. Cicero: <i>Ep. ad Brutum</i> . De valgte breve er skrevet af <u>Brutus</u> http://www.thelatinlibrary.com/cicero/adbrutum1.shtml prosa, breve	43 f.Kr.
j. Horatius: <i>Sermones</i> I, Liber I http://www.fh-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lsante01/Horatius/hor_s101.html lyrik	34 f.Kr.
k. Ovid: <i>Metamorphoser</i> I http://www.fh-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lsante01/Ovidius/ovi_intr.html episk poesi	før 8 e.Kr.
l. Augustus: <i>Res Gestae</i> http://www.fh-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lsante01/Augustus/aug_intr.html prosa	13 e.Kr.
m. Petronius: <i>Satyricon</i> http://www.thelatinlibrary.com/petronius1.html lyrik (niveau 1 ⁸)	60 e.Kr.
n. Petronius: <i>Satyricon</i> http://www.thelatinlibrary.com/petronius1.html Matronen fra Efesos, Eumolpus fortæller	60 e.Kr.

⁸ Som det vil fremgå senere har vi identificeret forskellige stilmiveauer hos Petronius og hos Cicero. Vi er klar over at *Satyricon* blot er tilskrevet Petronius.

prosa (niveau 2)	
o. Petronius: <i>Satyricon</i> http://www.thelatinlibrary.com/petronius1.html prosa (fortælleren niveau 3)	60 e.Kr.
p. Petronius: <i>Satyricon</i> http://www.thelatinlibrary.com/petronius1.html Trimalchio underholder gæsterne prosa (niveau 4)	60 e.Kr.
q. Sueton: <i>Tiberius</i> http://www.thelatinlibrary.com/suetonius/suet.tib.html prosa, historieskrivning	efter 100 e.Kr.
r. <i>Itinerarium Egeriae vel peregrinatio ad loca sancta</i> http://www.fh-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost04/Egeria/ege_intr.html prosa, rejseberetning	380 e.Kr.
s. Augustin: <i>De civitate Dei</i> , Liber 1, Pr-IV http://www.thelatinlibrary.com/augustine/civ1.shtml prosa	412 ff. e.Kr.
t. Augustin: <i>Confessiones</i> I,1 http://www.thelatinlibrary.com/augustine/conf1.html prosa	400 e.Kr.
u. Gregor af Tour: <i>Historiarum Francorum liber 2</i> , 1. De episcopatu Briccii http://www.fh-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost06/Gregorius/gre_hi02.html prosa, historieskrivning	574 – 593
v. Abelard: <i>Historia calamitatum ad amicum suum consolatoria</i> http://individual.utoronto.ca/pking/resources/abelard/Epistolae.txt prosa, (fiktivt) brev	før 1142 e.Kr.
w. Saxo: <i>Gesta Danorum</i> , 14. kap. 34-39 prosa, historieskrivning kilde: Karsten Friis-Jensen	1200 e.Kr.
x. Petrarca: Bestigningen af Mont Ventoux, <i>Familiars</i> IV,1 http://history.hanover.edu/texts/petrarch/pet17.html prosa, (fiktivt) brev	1350
y. Erasmus, udvalgte breve http://www.thelatinlibrary.com/erasmus/ep.shtml prosa, breve	1500

z. Calvin: <i>Institutio Christianae Religionis</i> prosa	1559
--	------

Skema 1: vort korpus

Metode

Teksterne er hovedsageligt undersøgt ud fra elektroniske samlinger, de fleste offentligt tilgængelige, se angivelse i skema 1. Undersøgelsen er foretaget manuelt således at der er optalt alle komplekse syntagmer, diskontinuerlige og kontinuerlige for det meste indtil der fandtes 20 diskontinuerlige. Proportionen er derefter blevet beregnet. Ganske få tekster har umuliggjort en optælling op til 20 diskontinuerlige – enten fordi teksterne har været for korte, hvilket gælder Petronius' digt indsat i *Satyricon*, eller fordi der var meget få diskontinuerlige, f.eks. i *Peregrinatio Egeriae*. Optællingsmetoden skulle sikre at de enkelte resultater er sammenlignelige i omfang.

3. Teoretiske overvejelser

Som nævnt har vi valgt at dække ret forskelligartede teksttyper: Lyrik, drama, narrative tekster, herunder såvel fiktion som historieskrivning, argumentative tekster af retorisk, filosofisk eller religiøs art og breve. Disse tekster kan klassificeres på forskellig måde, ud fra forskelligartede kriterier.

Traditionelt opererer man med faste genrer, men der er ikke altid konsensus om hvilke teksttyper der hører til hvilke genrer, og der er ofte overlappende teksttyper, ikke mindst i forbindelse med tekster der er blandingsformer, som Petronius, der i *Satyricon* blander lyrik, fiktiv-narrativ tekst, og dialog, svarende til høj og lav stil. De breve vi har inddraget viser ligeledes at der ikke er en fast genre der kan kaldes brevskrivning, eftersom vore tekster undertiden tilhører den private sfære (Cicero, *Ad familiares* – se dog nedenfor!), undertiden den offentlige (Abelard, Petrarca). Vi er derfor enige med den moderne variationslingvistik, der forkaster den traditionelle genreinddeling som grundlag for lingvistiske inddelinger, se Biber 1991, 170:

Genre categories are determined on the basis of external criteria relating to the speaker's purpose and topic; they are assigned on the basis of use rather than on the basis of form. ...Genres are not equally coherent in their linguistic characterizations. Some genres have several sub-classes which are quite different from one another.

Da den traditionelle inddeling, ikke mindst den fundamentale inddeling i poesi og prosa, imidlertid synes at give os nogle intuitivt rimelige resultater, vil vi fastholde en opdeling i det mindste ud fra denne distinktion. I afsnit 4 vil vi derfor bl.a. inddele efter skelnen prosa-poesi (figur 3). Vi vil også

inddele efter en grovsortering af teksttype efter fremstillingens formål i: lyrik, didaktisk-argumentativ tekst, narrativ-fiktion, narrativ-ikke fiktion (figur 4a-e). Vi vil her opfatte historieskrivning som narrativ-ikke fiktion, da formålet med teksten er at berette om historiske hændelser der skal opfattes som sande.

Variationslingvistikken inddrager vi til en mere detaljeret inddeling, som vi vil gøre rede for i det følgende, en inddeling der skal supplere den traditionelle inddeling.

De variationslingvistiske modeller er formuleret for moderne sprogs mundtlige og skriftlige tekster. De hviler på den antagelse at kommunikationssituationen i bred forstand er afgørende for hvordan en tekst udformes sprogligt og stilistisk. Visse modeller anvendes til distributionsanalyser i forbindelse med korpusundersøgelser, som f.eks. ovenfor citerede Biber, der har beskrevet variation i engelsk på basis af enorme elektroniske korpora (se f.eks. Biber, Conrad & Reppen 1998). Andre modeller, som den der er introduceret af Söll 1985 og videreudviklet af Koch & Oesterreicher 1990, er i højere grad teoretisk funderede og er ikke udnyttet i korpuslingvistikken. Vi vil forsøge at anvende sidstnævnte model på vort indsamlede korpus.

Modellen skelner mellem skriftlighed og mundtlighed ud fra to dimensioner. På den ene side står dikotomien mellem to former for medium gennem hvilket der kommunikeres, nemlig det grafiske medium (skrift) og det foniske medium (tale). På den anden side har vi konceptionen, der udgør et kontinuum af registerforskelle fra det skriftsproglige som den ene pol til det talesproglige som den anden pol. De to dimensioner, grafisk/fonisk og skriftsproglig/talesproglig krydser hinanden, således at en skriftsproglig tekst kan realiseres fonisk, som det ofte vil være tilfældet ved forelæsninger på universitetet, og en talesproglig tekst kan realiseres grafisk, som det kan ske f.eks. i e-mails. Det er klart at en sådan model er anvendelig på et moderne sprog, hvor sprogbrugerne og sprogforskerne er i stand til at afgøre hvor et bestemt udsagn skal placeres på det konceptions-mæssige kontinuum mellem det skriftsproglige og det talesproglige. Samtidig er der for et moderne sprog tilstrækkeligt med sprogligt materiale til at uddrage typiske træk for de forskellige teksttyper. Situationen er en ganske anden i et dødt sprog, hvor en variationslingvist skal forsøge at identificere teksttyper på basis af et begrænset tekstmateriale og på basis af en i sagens natur ufuldstændig viden om alle det døde sprogs nuancer. I vor tentative anvendelse af den model vi vil fremstille i det følgende, vil vi hele tiden have for øje at de anvendte parametre til identifikation af sproglig variation er baseret på moderne kommunikationsforhold og derfor ikke nødvendigvis passer på latin.

På baggrund af deres forståelse af variation som afledt af kommunikationssituationen forstået ud fra modsætningsparret nærhed – fjernhed, opstiller Koch & Oesterreicher 1990, 8ff, en (principielt åben) liste over ti parametre der kan anvendes til at afgøre tekstens type forstået som dens indplacering i kontinuet mellem det talesprogsagtige og det skriftsprogsagtige. Listen skal forstås således at den svarer til (implicitte) forventninger hos modtager (og afsender) vedrørende tekststruktureringen. Alle parametre undtagen nr. (6) er kontinua.

(1) Privat versus offentlig kommunikation (1')⁹

angår modtagers og afsenders viden om kommunikationsrammens grad af formalitet, herunder antal modtagere, deres forventninger til indhold, grad af institutionaliseret kommunikation osv.

(2) Bekendt versus ubekendt kommunikationspartner (2')

angår graden af fortrolighed mellem kommunikationsparterne og afhænger f.eks. af tidligere fælles kommunikation, tilknytning, fælles viden og erfaring.

(3) Stærkt versus svagt emotionelt engagement (3')

angår graden af involvering fra kommunikationsparternes side. Tekstens strukturering afhænger f.eks. af hvorvidt afsender er fokuseret på sit emne, på sin modtager eller på sin egen private situation.

(4) Stærk versus svag situationsafhængighed (4')

angår i hvilken grad kommunikationen afhænger af den kommunikative kontekst.

(5) Stærk versus svag referentiel forankring (5')

angår kommunikationens grad af afhængighed af kommunikationssituation, f.eks. af genstande og personers referentielle nærhed eller referentielle distance i forhold til afsenderen.

(6) Sammenfald versus ikke-sammenfald i tid og rum (6')

angår kommunikationsparternes fysiske nærhed eller fysiske distance i såvel tid som rum.

(7) Stærk versus svag Kooperation mellem kommunikationsparterne (7')

angår den eventuelle interaktion mellem afsender og modtager.

(8) Dialog versus monolog (8')

angår hvorvidt kommunikationen er konciperet som en dialog eller som en monolog. Inddrager således ligesom punkt 7 modtagerens rolle.

(9) Spontanitet versus refleksion (9')

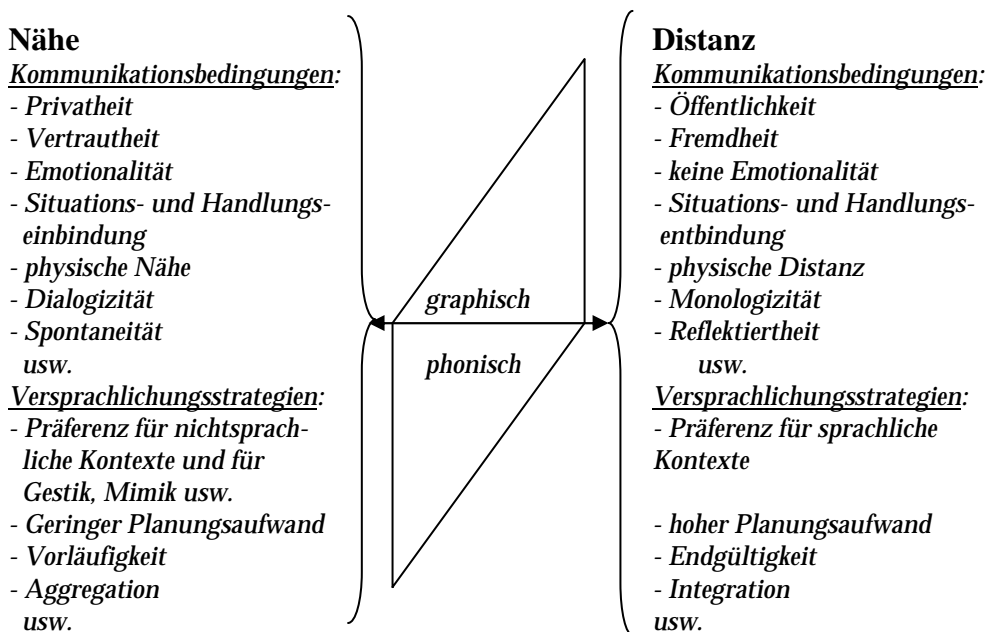
⁹ Følgende opstilling bygger på fremstillingen i Tine Knoth: *Prima Positio*, ph.d.-afhandling (2006). Tallene (1)-(10) og (1')-(10') symboliserer de to yderpunkter inden for hvert parameter.

angår hvorvidt kommunikationen er forberedt eller spontan.

(10) Tematisk frihed versus tematisk bundethed (10')

angår hvorvidt afsender er bundet i sin fremstilling, f.eks. af teksttypiske konventioner, forventninger el. lign. Vi forstår dette som formel bundethed, hvilket f.eks. er afgørende for vores vurdering af poesiers indplacering.

Kombinationen af parametrene (1)-(10) udgør altså det talesproglige yderpunkt, som kan sammenfattes under begrebet kommunikativ nærhed, mens kombinationen af parametrene (1')-(10') udgør det skriftsproglige yderpunkt, der kan sammenfattes under begrebet kommunikativ distance. I følgende figur (Koch & Oesterreicher 1990, 12) illustreres det, hvorledes kontinuummet fra kommunikativ nærhed til kommunikativ distance interagerer med det foniske og det grafiske medium:

Figur 1: Koch & Oesterreicher 1990, 12: konception over for medium

Det er en pointe i denne models udformning at der ikke er en fuld overensstemmelse mellem konception og medium, idet som nævnt en skriftlig teksttype kan fremføres mundtligt og vice versa. Figuren viser at jo tættere vi kommer på den kommunikative nærhed, jo større sandsynlighed er der for at teksten realiseres i det foniske medium, og jo tættere vi kommer på den kommunikative distance, jo større sandsynlighed er der for at teksten realiseres i det grafiske medium. Det er en implicit forudsætning for modellen at der er en sammenhæng mellem de enkelte parametre, således at f.eks. emo-

tionelt engagement hører sammen med den private kommunikation, hvilket ikke nødvendigvis er gyldigt for vort korpus.

4. Resultater

I afsnit 4.1. vil vi skematisk fremstille vore resultater af undersøgelsen af de diskontinuerlige og kontinuerlige komplekse syntagmer, og i afsnit 4.2. vil vi vurdere resultaterne ud fra den model der er fremstillet i afsnit 3.

4.1. Korpusundersøgelsens resultater

forfatter, tekst	% diskontinuerlige syntagmer	eksempler på diskontinuerlige og kontinuerlige syntagmer
a. Plautus: <i>Miles Gloriosus</i>	22,2	<p>diskontinuerlig: Curate ut splendor meo sit clupeo clarior quam solis radii esse olim quom sudumst solent ‘Sørg for, at der på mit skjold er en stærkere glans end solens stråler plejer at give på en klar dag’</p> <p>kontinuerlig: quam solis radii esse olim quom sudumst solent ‘..end solens stråler plejer at give på en klar dag’</p>
b. Cato: <i>De agri cultura</i>	3,9	<p>diskontinuerlig: Ubi ea cognovit, rationem inire oportet operarum, dierum ‘Når man har lært dem at kende bør man opstille en oversigt over arbejdsopgaver, dage’</p> <p>kontinuerlig: Uti bonum caelum habeat ‘Det (landbruget) skal have et godt klima’</p>

c. Catullus: <i>Carmina</i> I-IV	33,3	<p>diskontinuerlig: iam tum, cum ausus es unus Italorum omne aevum tribus explicare cartis 'Nu da du som den eneste Italer vovede at forklare hele evigheden på tre sider'</p> <p>kontinuerlig: iam tum, cum ausus es unus Italorum omne aevum tribus explicare cartis 'Nu da du som den eneste Italer vovede at forklare hele evigheden på tre sider'</p>
d. Caesar: <i>De Bello Gallico</i> I	4	<p>diskontinuerlig: eodem usi consilio 'idet de anvendte samme plan'</p> <p>kontinuerlig: Is M. Messala, [et P.] M. Pisone consulibus regni cupiditate inductus coniurationem nobilitatis fecit 'Drevet af begær efter kongemagten danne- de han en sammensværgelse i adelen i M.Messalas og M.Pisos konsulat'</p>
e. Cicero: In Catilinam I	16,2	<p>diskontinuerlig: cum tu discessu ceterorum nostra tamen, qui remansissemus, caede te contentum esse dicebas '.. da du blev ved at sige, at du efter de øvri- ges bortgang dog ville være tilfreds med mordet på os, som var blevet tilbage'</p> <p>kontinuerlig: cum tu discessu ceterorum nostra tamen, qui remansissemus, caede te contentum esse dicebas '..da du blev ved at sige, at du efter de øvri- ges bortgang dog ville være tilfreds med mordet på os, som var blevet tilbage'</p>

f. Cicero: Ep. ad familiares IX	8,7	<p>diskontinuerlig: Ex iis litteris, quas Atticus a te missas mihi legit, quid ageres et ubi esses, cognovi 'Af de breve, sendt fra dig, som Atticus læser for mig, forstår jeg, hvad du gør og hvor du er'</p> <p>kontinuerlig: Ex iis litteris, quas Atticus a te missas mihi legit, quid ageres et ubi esses, cognovi 'Af de breve, sendt fra dig, som Atticus læser for mig, forstår jeg hvad du gør og hvor du er'</p>
g. Cicero: <i>De Inventione</i>	14,7	<p>diskontinuerlig: quod ego solum audire volueram 'hvilket, som det eneste, jeg havde ønsket at høre'</p> <p>kontinuerlig: quid, si vestem et ceterum ornatum muliebrem pretii maioris habeat, quam tu habes, tumne an illius malis ? 'Hvad nu, hvis hun har tøj og den øvrige kvindelige pynt af større værdi end du har, foretrækker du så dit eget eller hendes?'</p>
h. Cicero: <i>Laelius De Amicitia</i>	12,9	<p>diskontinuerlig: Laelius: Recte tu quidem, Scaevola, et vere; nec enim ab isto officio, quod semper usurpavi, cum valerem, abduci incommodo meo debui, nec ullo casu arbitror hoc constanti homini posse contingere, ut ulla intermissio fiat officii</p> <p>Laelius: 'Det er rigtigt og sandt, Scaevola; for så længe helbredet tillod det, burde jeg ikke af nogen personlig ulempe lade mig bevæge fra den pligt, jeg altid har påtaget mig, og jeg tror ikke det i nogensomhelst situation for et standhaftigt menneske kan hælde at der sker nogen form for pligtforsømmelse'</p>

		<p>kontinuerlig:</p> <p>Laelius: Recte tu quidem, Scaevola, et vere; nec enim ab isto officio, quod semper usurpavi, cum valerem, abduci incommodo meo debui, nec ullo casu arbitror hoc constanti homini posse contingere, ut ulla intermissio fiat officii</p> <p>Laelius: ‘Det er rigtigt og sandt, Scaevola; for så længe helbredet tillod det, burde jeg ikke af nogen personlig ulempe lade mig bevæge fra den pligt, jeg altid har påtaget mig, og jeg tror ikke, det i nogensomhelst situation for et standhaftigt menneske kan hænde at der sker nogen form for pligtforsømmelse’</p>
i. Cicero: <i>Ep. ad Brutum</i> NB! Brutus er forfatter	12,3	<p>diskontinuerlig:</p> <p>quanta sim laetitia adfectus cognitis rebus Bruti nostri et consulum facilius est tibi existimare quam mihi scribere</p> <p>‘Hvor stor glæde jeg føler ved efterretningen om vor Brutus’s og konsulernes situation er det lettere for dig at gætte end for mig at udtrykke’</p> <p>kontinuerlig:</p> <p>quanta sim laetitia adfectus cognitis rebus Bruti nostri et consulum facilius est tibi existimare quam mihi scribere</p> <p>‘Hvor stor glæde jeg føler ved efterretningen om vor Brutus’s og konsulernes situation er det lettere for dig at gætte end for mig at udtrykke’</p>
j. Horatius, <i>Sermones I, Liber I</i>	50,9	<p>diskontinuerlig:</p> <p>ut pueris olim dant crustula blandidoctores, elementa velint ut discere prima</p> <p>‘ganske som venlige lærere sommetider giver børnene slik for at de skal have lyst til at lære de grundlæggende færdigheder...’</p>

		<p>kontinuerlig: ut pueris olim dant crustula blandi doctores, elementa velint ut discere prima ‘ganske som venlige lærere sommetider giver børnene slik for at de skal have lyst til at lære de mest grundlæggende færdigheder...’</p>
k. Ovid, <i>Metamorphoser</i> I	52,2	<p>diskontinuerlig: nullus adhuc mundo praebebat lumina Titan ‘Ingen Titan gav endnu lys til verden’</p> <p>kontinuerlig: non bene iunctarum discordia semina rerum ‘uforenelige frø af ting der ikke var vel forbundne’</p>
1. Augustus: <i>Res Gestae</i>	18,2	<p>diskontinuerlig: quo lustrum civium Romanorum censa sunt capita quadragiens centum millia et sexaginta tria millia ... ‘i hvilket lustrum der af romerske borgere blev optalt 4063000 hoveder’</p> <p>kontinuerlig: quo lustrum civium Romanorum censa sunt capita quadragiens centum millia et sexaginta tria millia ... ‘i hvilket lustrum der af romerske borgere blev optalt 4063000 hoveder’</p>
m. Petronius: <i>Satyricon</i> poesi	62,5	<p>diskontinuerlig: Hinc Romana manus circumfluat, et modo Graio exonerata sono mutet suffusa saporem ‘Derefter skal den romerske finish indhulle ham og befriet fra den græske tonart gå under huden på ham og ændre hans smag’</p> <p>kontinuerlig: Hinc Romana manus circumfluat, et modo</p>

		Graioexonerata sono mutet suffusa saporem 'Derefter skal den romerske stil indhylle ham og befriet fra den græske tonart gå under huden på ham og ændre hans smag'
n. Petronius: <i>Satyricon</i> Matronen fra Efesos, Eumolpus fortæller	14,1	diskontinuerlig: Matrona quaedam Ephesi tam notae erat pudicitiae , ut vicinarum quoque gentium feminas ad spectaculum sui evocaret. 'En husfrue i Ephesos var af en så vidtberømt anstændighed at det fik endog kvinder fra nabolandene til at komme i håb om at få hende at se.'
		kontinuerlig: Matrona quaedam Ephesi tam notae erat pudicitiae, ut vicinarum quoque gentium feminas ad spectaculum sui evocaret. ' En husfrue i Ephesos var af en så vidtberømt anstændighed at det fik endog kvinder fra nabolandene til at komme i håb om at få hende at se. '
o. Petronius: <i>Satyricon</i> fortælleren	3,8	diskontinuerlig: nisi tanquam piscator eam imposuerit hamis escam , quam scierit appetituros esse pisciculos, sine spe praedae morabitur in scopulo 'Medmindre han ligesom en fisker sætter den madding på krogene som han ved fiskene vil gå efter, vil han komme til at sidde og hænge på klippen uden håb om fangst'
		kontinuerlig: nisi tanquam piscator eam imposuerit hamis escam, quam scierit appetituros esse pisciculos, sine spe praedae morabitur in scopulo 'Medmindre han ligesom en fisker sætter den madding på krogene som han ved fiskene vil gå efter, vil han komme til at sidde og hænge på klippen uden håb om fangst '

p. Petronius: <i>Satyricon</i> Trimalchio	4,4	<p>diskontinuerlig: Puerum basiavi frugalissimum, non propter formam, sed quia frugi est: decem partes dicit, ... arcisellium de suo paravit et duas trullas. 'Jeg kyssede den yderst artige dreng, ikke på grund af hans skønhed, men fordi han er artig: Han kan ti-tabellen...han har skaffet sig en stol for sine egne penge og to suppeøser'</p> <p>kontinuerlige: Puerum basiavi frugalissimum, non propter formam, sed quia frugi est: decem partes dicit, ... arcisellium de suo paravit et duas trullas 'Jeg kyssede den yderst artige dreng, ikke på grund af hans skønhed, men fordi han er artig: Han kan ti-tabellen...han har skaffet sig en stol for sine egne penge og to suppeøser'</p>
q. Sueton: <i>Tiberius</i>	2	<p>diskontinuerlig: causa plebi fuit secedendi rursus a patribus 'Det var plebejernes grund til atter at standse samarbejdet med patricierne'</p> <p>kontinuerlig: ...et quae nauem cum sacris Matris deum Idaeae obhaerentem Tiberino uado extraxit '..og som trak skibet med de hellige genstande tilhørende gudemoderen fra Ida fri af grunden i Tiberen'</p>
r. <i>Itinerarium Egeriae vel peregrinatio ad loca sancta</i>	3,2	<p>diskontinuerlig: nihil enim est ibi aliud nisi sola ecclesia et spelunca, ubi fuit sanctus Moyses 'Der er nemlig intet andet der end alene kirken og hulen, hvor den hellige Moses opholdt sig'</p> <p>kontinuerlig: nihil enim est ibi aliud nisi sola ecclesia et spelunca, ubi fuit sanctus Moyses</p>

		‘Der er nemlig intet andet der end alene kirken og hulen, hvor den hellige Moses opholdt sig’
s. Augustin: <i>De civitate Dei</i>	11,5	diskontinuerlig: Huc usque cruentus saeuiebat inimicus , ibi accipiebat limitem trucidatoris furor ‘Helt til dette sted rasede den blødtørstige fjende , der fandt morderens rasen sin grænse’ kontinuerlig: Sic euaserunt multi, qui nunc Christianis temporibus detrahunt et mala, quae illa ciuitas pertulit, Christo inputant ‘Således undslap mange, som nu skælder ud på den kristne tidsalder og giver Kristus skylden for de ulykker som den stat måtte lide’
t. Augustin: <i>Confessiones</i> I,1	6,9	diskontinuerlig: rerum omnium mutabilium inmutabiles manent origines ‘Af alle foranderlige ting forbliver uforanderlige ophav ’ kontinuerlig: rerum omnium mutabilium inmutabiles manent origines ‘ Af alle foranderlige ting forbliver uforanderlige ophav’
u. Gregor af Tours: <i>Historia Francorum</i>	8,2	diskontinuerlig: ...quae famis vel quae siccitas miseram oppraesserit humum ‘...hvilken sult eller hvilken tørke der plagede den stakkels jord ’ kontinuerlig: Igitur post excessum beati Martini Turonicae civitatis episcopi, summi et incomparabilis viri , de cuius virtutibus magna apud nos volumina retinentur, Briccius ad episcopatum succedit

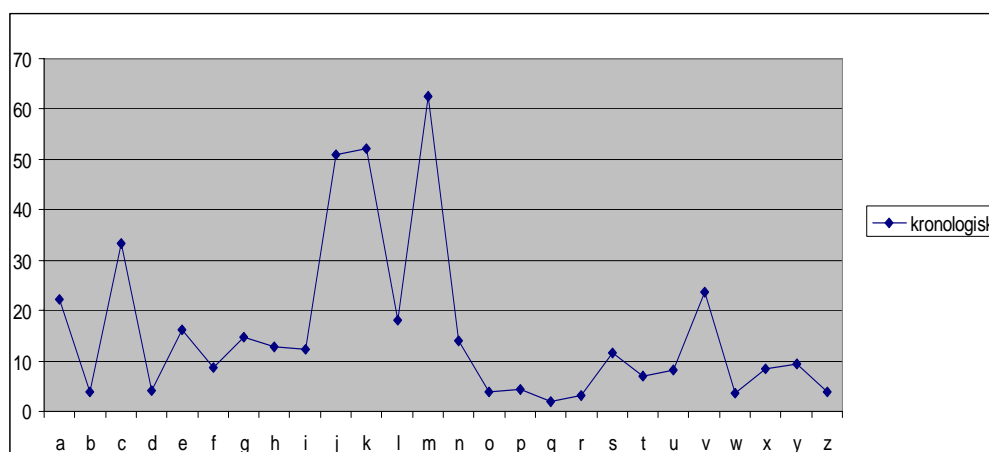
		‘Således, efter biskoppen af staden Tours, denne fortræffelige og uforlignelige mand, salig Martins død , om hvis dyder vi har tykke bøger, kom Briccius som efterfølger i biskopembedet’
v. Abelard: <i>Historia calamitatum ad amicum suum consolatoria</i>	23,7	diskontinuerlig: Proinde diversas disputando perambulans provincias , ubicunque huius artis vigere studium audieram, peripateticorum emulator factus sum ‘Fremdeles mens jeg rejste rundt med mine forelæsninger i forskellige provinser , overalt hvor jeg havde hørt at interessen for denne kunst blomstrede, blev jeg en efterligner af peripatetikerne’ kontinuerlig: Proinde diversas disputando perambulans provincias , ubicunque huius artis vigere studium audieram, peripateticorum emulator factus sum ‘...’, blev jeg en efterligner af peripatetikerne ’
w. Saxo, <i>Gesta Danorum</i> 14. kap. 34-39	3,5	diskontinuerlig: presentibus testentur indiciis ‘bevidner ...med nutidige beviser ’ (14,34,1,5) kontinuerlig: Cuius rei certissimum experimentum fore, si reuertentem a Sclavis expeditionem Noruagica classis exciperet (14,34,4,5) ‘hvis han blev modtaget af en norsk flåde når han vendte tilbage fra sit vendertog’.
x. Petrarca: Bestigningen	8.5	diskontinuerlig: his aut talibus me ipsum compellabam verbis

af Mont Ventoux, <i>Familiares</i> IV,1		<p>‘Med disse eller lignende ord drev jeg mig selv frem’</p> <p>kontinuerlige: his aut talibus me ipsum compellabam verbis ‘Med disse eller lignende ord drev jeg mig selv frem’</p>
y. Erasmus: breve	9,3	<p>diskontinuerlig: ... quum meus me animus deficiebat ‘...når mit mod svigtede mig’</p> <p>kontinuerlig: Si tu tuaque generosissima coniunx, socer humanissimus reliquaue familia valetis, est cur maximopere gaudeamus ‘Hvis du og din fortræffelige hustru, din belevne svoger og din øvrige familie trives, har vi grund til den største glæde’</p>
z. Calvin: <i>Institutio Christianae religionis</i>	3,8	<p>diskontinuerlig: Caeterum, quum multis inter se vinculis connexae sint, ultra tamen alteram praecedat, et ex se pariat, non facile est discernere. (1,1,1) ‘I øvrigt, da de er forbundne indbyrdes med mange bånd, er det vanskeligt at skelne, hvilken af dem der har fortrin for den anden og skaber den ud fra sig selv’.</p> <p>kontinuerlig: Praesertim miserabilis haec ruina, in quam nos deiecit primi hominis defectio, sursum oculos cogit attollere ‘Især denne ynkværdige ulykke, som det første menneskes frafald kastede os ud i, tvinger os til at løfte øjnene mod himlen’</p>

Skema 2: fordelingen af diskontinuerlige og kontinuerlige komplekse syntagmer i vort korpus

4.2. Vurdering af resultaterne ud fra modellen i afsnit 3

En rent kronologisk fremstilling af de diskontinuerlige komplekse nominal-syntagmers hyppighed i vore tekster giver ikke megen forståelse for fænomenet. Den rent kronologiske figur 2 har blot til formål at vise at der er store udsving mellem teksternes anvendelse af diskontinuerlige syntagmer – så stor en variation at yderligere klassifikation er påkrævet.

Figur 2: kronologisk fordeling af de diskontinuerlige komplekse nominalsyntagmer i vort korpus¹⁰

Vi vil derfor i det følgende gå over til at vurdere relevansen af forskellige underopdelinger af korpus. Et historisk korpus giver naturligvis kun mulighed for at undersøge det skriftlige medium, og direkte tale i historiske tekster kan ikke umiddelbart antages at afspejle fortidens direkte tale. Det vil vi komme mere ind på nedenfor samt i gennemgangen af vore resultater.

På basis af de fremstillede 10 parametre vil vi forsøge en klassifikation af vort korpus i 3 grupper mellem yderpunkterne nærhed og afstand i skema 3, formuleret ud fra den 'nære' pol i oversigten ovenfor. Det er en relativ, ikke en absolut klassificering af de anvendte tekster. Teksterne anføres ud fra deres bogstavsbetegnelse i oversigten skema 1. Ved gennemgangen af resultaterne vil vi diskutere brugbarheden af disse parametre på vort korpus. Der er følgende indlysende problemer ved klassifikationen:

- det er os (MS-H & LS) der skal tillægge teksten den kommunikationssituation den er opstået i, da vi kun sjældent præcist kender kommunikationssituationen. Dette giver en risiko for cirkularitet.

¹⁰ Mange tak til Kirsten Kragh der har udarbejdet alle figurerne.

Imidlertid har man ofte kvalificerede gæt, f.eks. vdr. kommunikationsforholdene i forbindelse med drama (tekst a), taler (tekst e), og især i forbindelse med breve, hvor man i de tilfælde der her forekommer for det meste udmærket kender de nærmere historiske forhold, de involverede personer og deres indbyrdes relationer;

- i forbindelse med fiktiv tale i en tekst (f.eks. tekst p), fiktive personlige breve (f.eks. tekst v og x), retoriske dialoger (indgår i flere tekster) kommer den moderne model til kort, idet den klassificerer på basis af den præsenterede kommunikationssituation som den så at sige tager for pålydende. Det må sandsynligvis skyldes at der er sket en ændring i den retoriske tradition. F.eks. er fiktive dialoger en hyppigt anvendt måde at formulere sig argumentativt på i ældre tekster, medens noget tilsvarende ikke findes i moderne tekster som modellen er udarbejdet ud fra. For at forsøge at korrigere for disse forhold, vil vi indføre en (vanskelig) skelnen ud fra et kontinuum fra (tilstræbt) 'ægte' mundtlighed, over fiktiv mundtlighed og (retorisk) mundtlighed til ren skriftlighed, med henblik på at undersøge om de tekster som vi formoder er konciperede som 'ægte' kommunikationssituationer har en fælles sprogbrug i figur 5a-e.
- et andet problem inden for modellen er at den ikke skelner mellem hvad man kan kalde 'høj' og 'lav' stil, men går ud fra at den 'fjerne' pol svarer til høj stil. Dette passer imidlertid ikke altid på vort korpus, såfremt man f.eks. vurderer stilniveau ud fra ordforrådet. Det virker ud fra vort korpus, som om stilen i narrative tekster kan være meget ligefrem og ukunstlet (f.eks. tekst d, l, q, u), medens de argumentative undertiden placerer sig på et meget højt stilniveau (f.eks. tekst h, z);
- slutteligt ses store individuelle variationer mellem forfatterens personlige stil; nogle er i stand til at mestre forskellige genrer. Dette gælder mest tydeligt for Cicero og Petronius, hvorfor vi har inkluderet flere af deres tekster, medens andre forfattere åbenbart har mindre ønske om at tilpasse deres stil til situationen, som f.eks. Brutus der i et personligt brev benytter sig af et højt stilniveau¹¹. Sådanne forhold kan modellen ikke fange.

±nærhed	+nær		-nær
±privat	a,f,i,p,y	x	b,c,d,e,g,h,j,k,l,m,n , o,q,r,s,t,u,v,w,z
±bekendt kommunikationspartner	a,e,f,i,p,x,y		b,c,d,g,h,j,k,l,m, n,q,r,s,t,u,v,w,z

¹¹ I forbindelse med Brutus-brevet kan der imidlertid også spille det forhold ind at brevet er skrevet under borgerkrigen. Brevet kunne således forstås som propaganda for 'tyrander' fløjen, og dermed ikke som et privat brev – på trods af formen.

±stærkt emotionelt engagement	a,e,f,i,p,t	c,j	b,d,g,h,k,l,m,n, o,q,s,u,v,w,x,z
±stærk situationsafhængighed	a,e,f,i,p,r,y	d	b,c,g,h,j,k,l,m,n,o q,s,t,u,v,w,x,z
±stærk referentiel forankring	a,f,i,p	d,e, y	b,c,g,h,j,k,l,m,n, o,q,r,s,t,u,v,w,x,z
±sammenfald i tid og rum	a,n,p	e	b,c,d,f,g,h,i,j,k,l, m,o,q,r,s,t,u,v,w,x, y,z
±stærk Kooperation mellem kommunikationsparterne	a,f,i,n,p,y	a	b,c,d,e,g,h,,j,k,l, m,o,q,r,s,t,u,v,w,x,z
±dialog	a,f,i,p	y	b,c,d,e,g,h,j,k,l,m, n,o,q,r,s, t,u,v,w,x,z
±spontanitet	a,f,i,p,t,y	e	b,c,d,g,h,j,k,l, m,n, o, q,s,u,v,w,x,z,r
±tematisk frihed ¹²	b,d,f,g,h,i,n,o,p,q, r,s,t,u,v,w,x,y,z	l	a,c,e, j,k,m

Skema 3: klassifikation af korpus mellem yderpunkterne nærhed og afstand

Kommentarer til skema 3

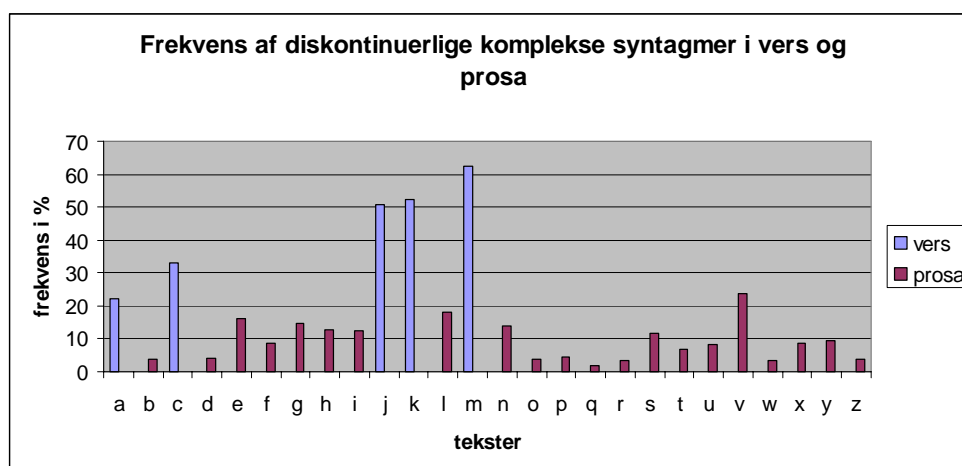
Det fremgår af figuren at der er en vis grad af sammenfald mellem de forskellige parametre, således at visse, ret få, tekster er tydeligt markeret som befindende sig på den 'nære' pol, især a,f,i,p,y medens de fleste lige så klart befinder sig på den 'fjerne' pol. Enkelte befinder sig imellem de to yderpunkter. Denne fordeling viser at modellen må siges at have en vis gyldighed for vort korpus. Vi har derfor forsøgt at relatere vore resultater til denne opdeling, på trods de ovenfor nævnte problemer med at tilpasse en moderne model til en tidligere historisk periode, da vort udgangspunkt er at det er interessant at undersøge om inddragelse af moderne lingvistiske metoder kan kaste lys over ældre perioders tekststrukturering. Vi vil derfor på basis af modellen undersøge distributionen af diskontuerlige vs. kontinuerlige komplekse syntagmer ud fra en række oppositioner der er indirekte (figur 4a-e) eller direkte (figur 5a-e) afledt af oplysningerne i skema 3, men korrigerede ud fra vor filologiske viden om teksterne og deres stil.

¹² Tematisk frihed har vi defineret som ±formel frihed, dvs. verstekster har –tematisk frihed.

Inden den egentlige undersøgelse af de nævnte parametres indflydelse, har vi foretaget en opdeling af korpus i vers og prosa (figur 3), for at tage højde for betydning af metrum.

Vers: a,c,j,k,m – prosa: b,d,e,f,g,h,i,l,n,o,p,q,r,s,t,u,v,w,x,y,z

Figur 3 viser en udstrakt anvendelse af diskontinuerlige syntagmer inden for vers, hvorimod prosa er heterogen.

Figur 3: frekvens af diskontinuerlige komplekse syntagmer i vers og prosa

Herefter har vi grovinddelt efter teksttype ud fra tekstens formål i: lyrik, didaktisk-argumentativ tekst, narrativ-fiktion, narrativ-ikke fiktion (figur 4a-e). Man kan diskutere hvorledes Plautus skal indplaceres, men da vi kun har én dramatekst har vi – med rette eller med urette – indplaceret den under typen narrativ-fiktion. Plautus' tekst rummer forskellige stilniveauer, men det udsnit vi har undersøgt ligner en tilstræbt 'ægte' dialog, og er altså f.eks. ikke lyrisk. Vi er klar over at Plautus ikke kan opfattes som afspejlende ægte daglig tale, jf. *Lexikon der Antike* 1969:Band 3: 342.

4a lyrik: c,j,m

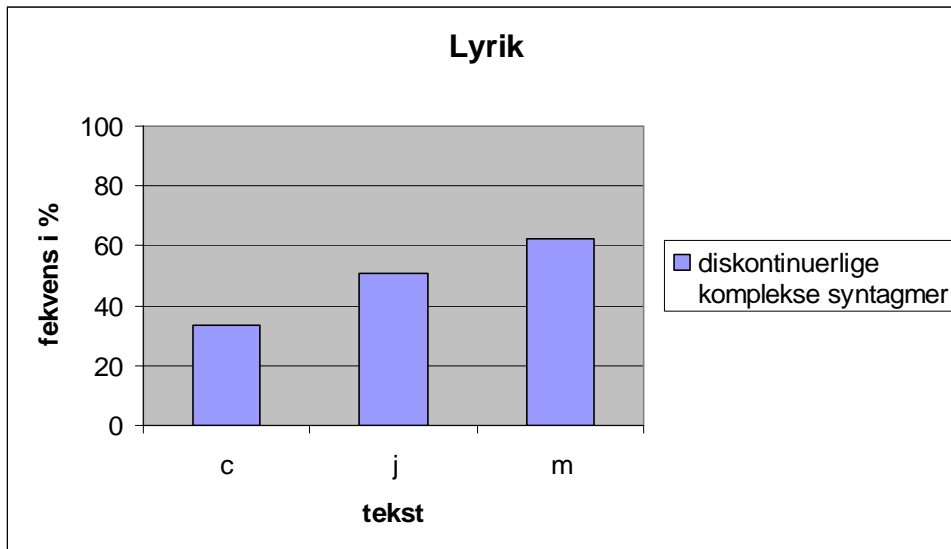
4b didaktisk-argumentativ: b,e,g,h,s,v,x,z

4c narrativ-fiktion: a,k,n,o

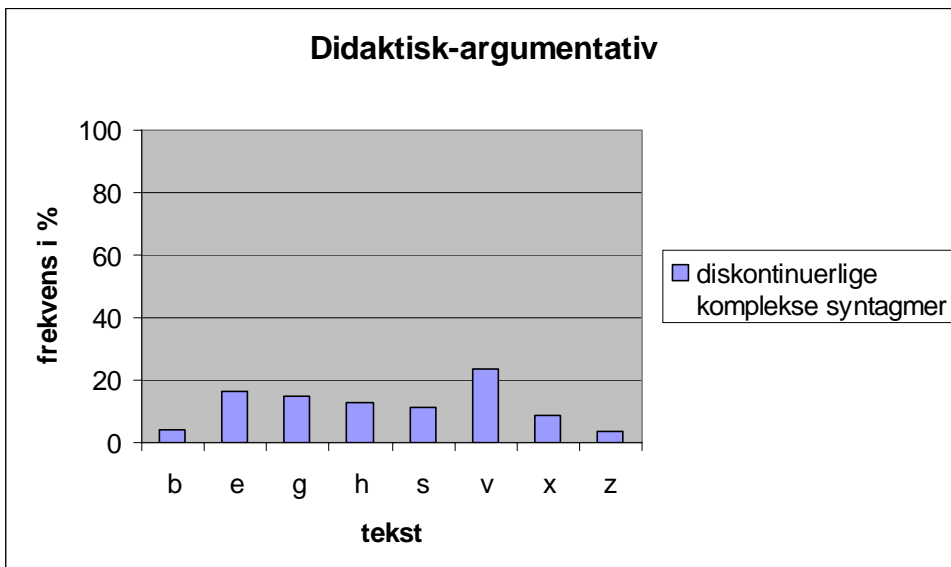
4d narrativ-ikke fiktion: d,f,i,l,p,q,r,t,u,w,y

4e samlet oversigt

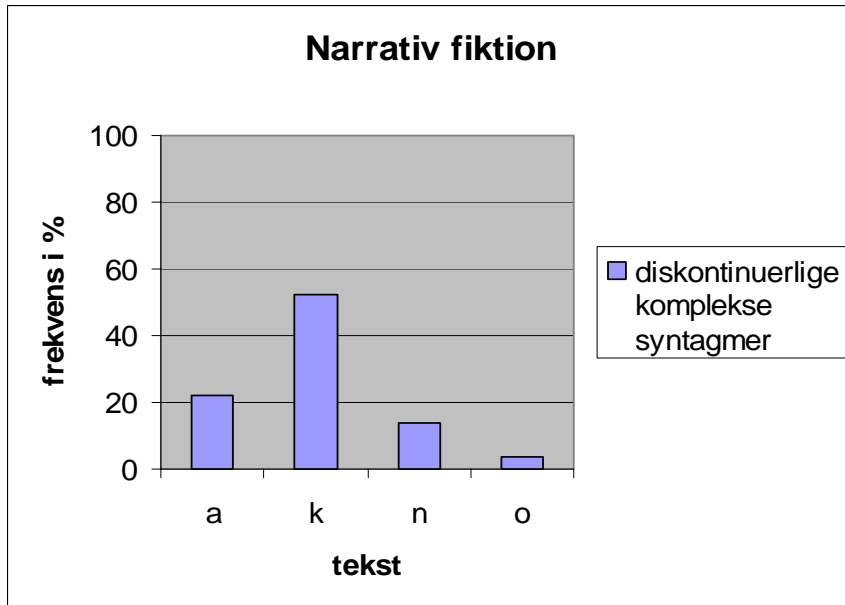
4a: Lyrik

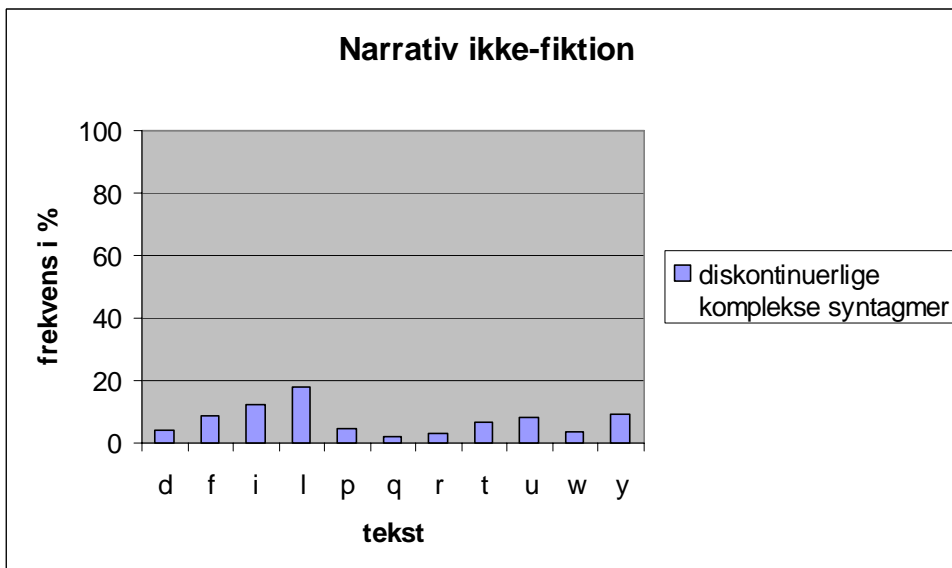
4b: Didaktisk argumentativ tekst

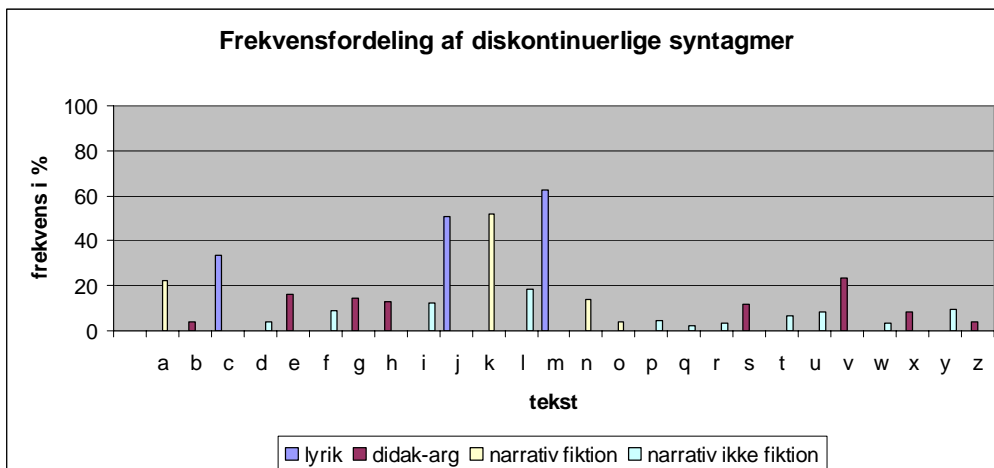
4c: Narrativ-fiktion

4d: Narrativ ikke-fiktion

4e: samlet oversigt over frekvens af diskontinuerlige syntagmer ud fra tekstens formål

Det forekommer os, at denne opdeling ud fra tekstens formål er relativt oplysende, idet lyrikken klart adskiller sig som en teksttype der hyppigt anvender diskontinuerlige komplekse syntagmer. De didaktiske-argumentative tekster har en jævn, og relativt høj anvendelse af diskontinuerlige komplekse syntagmer, hvorimod narrativ-ikke fiktion karakteriseres ved en relativt lav anvendelse af diskontinuerlige komplekse syntagmer. Der er f.eks. ikke megen forskel på Caesar, Sueton og Saxo. Derimod fremstår den narrative fiktion som meget heterogen.

Vi har herefter i figur 5a-e forsøgt at foretage en mere præcis inddeling af korpus ud fra skelnen mellem nærhed og afstand som fremstillet i skema 3. Denne opdeling har forekommet os meget vanskelig, men vi har etableret en inddeling ud fra et kontinuum fra (tilstræbt) 'ægte' mundtlighed, over fiktiv mundtlighed og (retorisk) mundtlighed til ren skriftlighed, med henblik på at undersøge om de tekster der formodes at være konciperede som 'ægte' kommunikationssituationer har en fælles sprogbrug. Vi skelner derfor mellem følgende grupperinger af data:

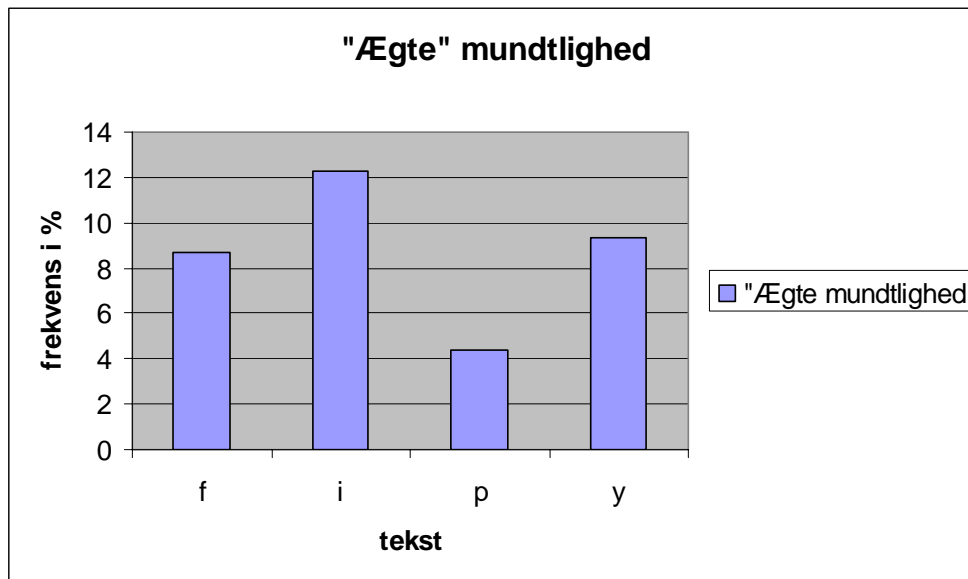
- 5a 'ægte' mundtlighed, så ægte det nu kan være i skriftlig overlevering (breve samt Trimalchio): f,i,p,y
- 5b fiktiv mundtlighed (teater, retoriske dialoger): a,e,h
- 5c første/anden person som formel ramme for formidling af en beretning (Catos fremstilling i anden person svarende til et alment 'man', Augustus' beretning i første person svarende til Caesars beretning i tredje person, Horats', Petronius', Egerias, Augustins (t),

Abelards og Petrarcas mere eller mindre retorisk motiverede fremstillinger i første person, der ikke indgår i egentlige dialoger:

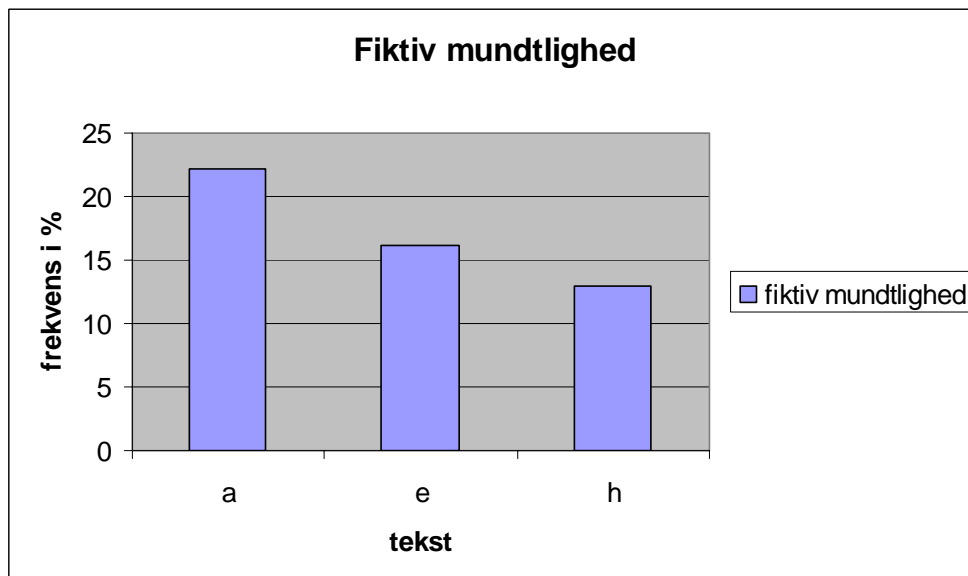
b,j,l,n,o,r,t,v,x

- 5d ren skriftlighed (3. person): c,d,g,k,m,q,s,u,w,z
- 5e giver en samlet oversigt.

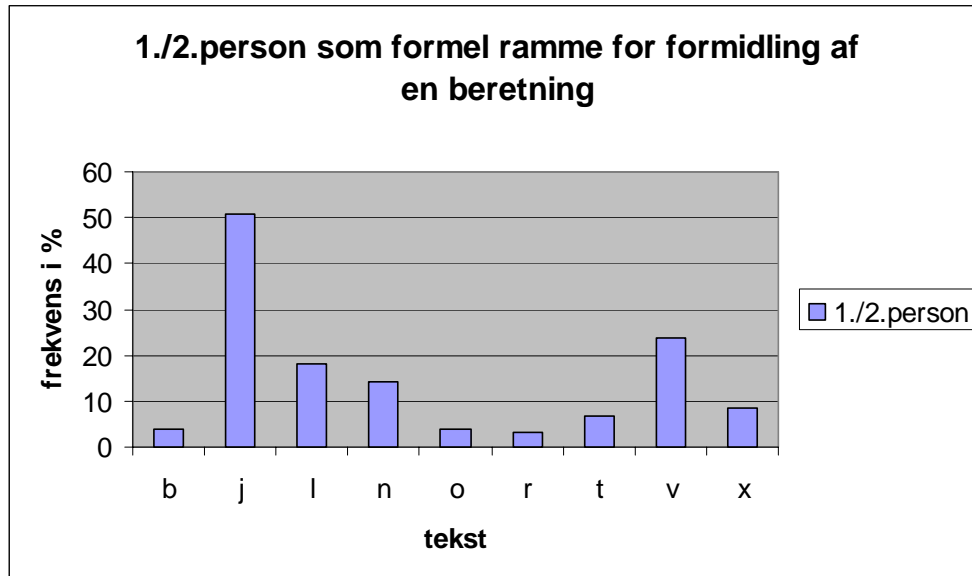
Figur 5a: 'ægte' mundtlighed

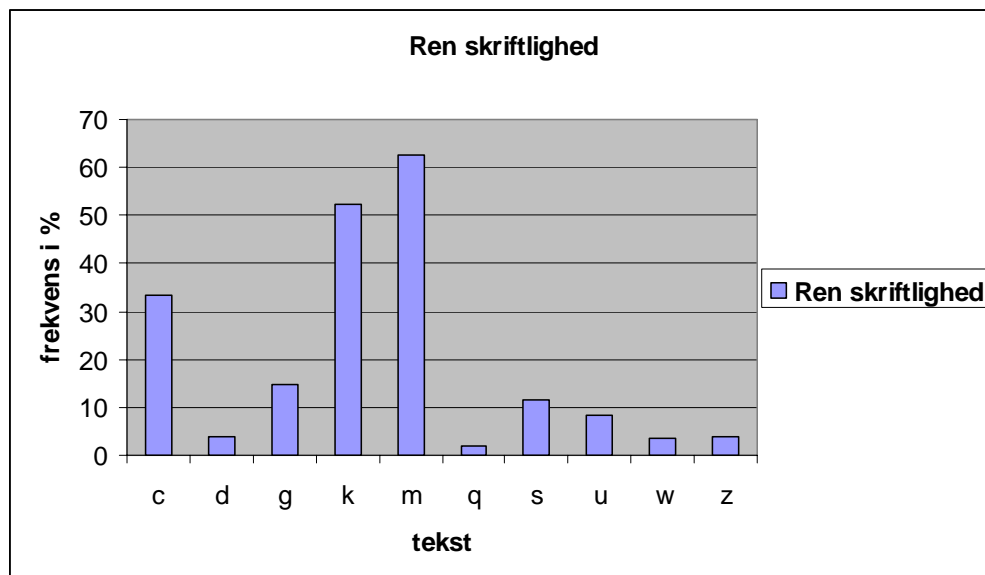
Figur 5b: fiktiv mundtlighed

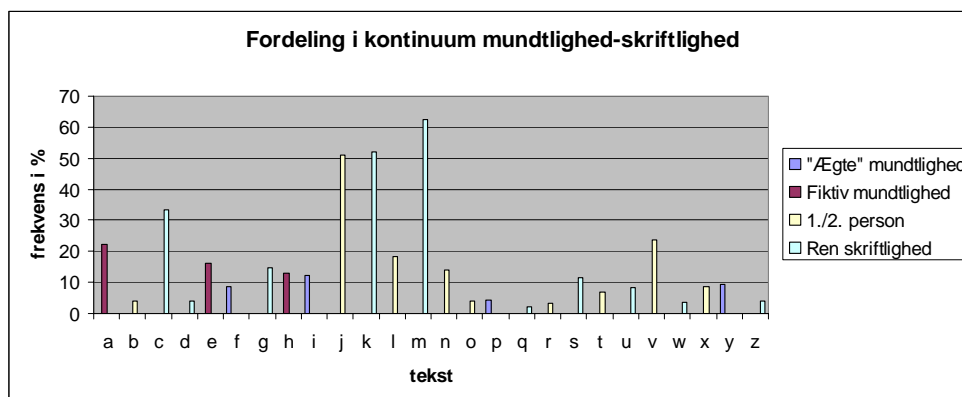
Figur 5c: første/anden person som formel ramme for formidling af en beretning

Figur 5d: ren skriftlighed

5e: samlet oversigt: fordeling efter mundtlighed-skriftlighed

Det fremgår af disse figurer at den etablerede skelnen er relevant, men at billedet forstyrres af metrikkens store betydning. Hvis man ser bort fra tekster på vers, vil det fremgå at 'ægte' mundtlighed er karakteriseret af særdeles lav frekvens af diskontinuitet. Fiktiv mundtlighed, i forbindelse med metrum i teksterne a og e har høj frekvens, hvilket viser denne kommunikationstypes afvigende stilling i forhold til den moderne model. Hvad angår første-anden person som ramme for en beretning skal man se bort fra tekst j (på vers); de øvrige, bortset fra l og v har relativ lav frekvens af diskontinuitet. Teksterne l og v har relativ højest frekvens, hvilket er i overensstemmelse med vor vurdering af disse tekster. Slutteligt, hvad angår de tekster der er forfattet i tredje person, finder vi atter den nu velkendte forskel mellem tekster på vers og tekster på prosa. Billedet i denne gruppe er ikke entydigt, her må tekstens formål inddrages, se figur 4a-e, der viste en relativt klar fordeling.

Konklusionen på disse opdelinger er at det er nødvendigt at inddrage adskillige parametre for at forstå det fænomen som vi har ønsket at afdække. Det har vist sig problematisk, men også givtigt, at inddrage moderne modeller i analysen af ældre sprog.

Inden vi konkluderer, vil vi i det følgende fremkomme med nogle typologiske overvejelser og nogle korte overvejelser angående de diskontinuerlige syntagmers funktion.

Typologiske overvejelser

Vi har set nærmere på fire sammenlignelige tekster fra forskellige perioder og – hvad angår de senere tekster – med forskellige underliggende sprogtyper. Vi har sammenlignet Caesar og Saxo, der er af samme teksttype og med sammenlignelig lav frekvens af diskontinuerlige syntagmer, og vi har sam-

menlignet forskellige breve: Cicero og Erasmus, ligeledes med sammenlignelig lav frekvens af diskontinuerlige syntagmer. Hypotesen er, som formuleret i indledningen, at den underliggende sprogtype i de tidlige tekster er OV, hvilket skulle implicere tendens til foranstilling af attributive led i forhold til den nominale kerne (AN), medens de senere tekster forventes at have en underliggende sprogtype VO, hvilket skulle implicere tendens til efterstilling af attributive led (NA).

Mange har kritiseret denne simple typologiske model, herunder Pinkster, der kategorisk afviser at man overhovedet kan tilskrive latin nogen klar underliggende type, selv om han konstaterer at det finite verbal i latin tenderer til final position, hvilket skulle indikere OV-typen (1990,188). Hvad angår de forskellige attributive leds position i forhold til den substantiviske kerne, plejer man (jf. Pinkster 1990,185) at skelne mellem demonstrativer, kvalificerende adjektiver og talord der har tendens til at være foransstillede, medens possessive pronominer, determinerende adjektiver, tunge attributive led samt attributive genitiver har tendens til at være efterstillede. Det vil sige at latin ikke er en klar OV type med alle attributive led foranstillede, men tværtimod en hybrid type. Spørgsmålet er så, om de sene forfattere, der skriver latin som et tillært sprog, overfører den (uklare!) klassiske placering af attributiver, eller om deres underliggende modersmål påvirker placeringen af attributiverne. Der er her mange ukendte elementer i spil: dels den uklare latinske type, dels den formodede type i ældre dansk (Saxo) og nederlandsk (Erasmus), som baggrund for sammenligningen. Dansk og nederlandsk har begge udviklet sig til VO-sprog, men det er vanskeligt at vide hvornår. Samtidig er begge sprog i konflikt med deres formodede type, da de har foranstillede adjektiver på det moderne sprog. Som det fremgår af eksemplerne nedenfor, som er repræsentative for korpus, har Caesar relativt mange efterstillede attributive led, såvel kontinuerlige som diskontinuerlige, medens foranstilling dominerer hos Saxo. Cicero og især Erasmus har begge klar tendens til foranstilling af attributive led. Man kan på denne baggrund foreslå følgende konklusioner der ville være interessante at undersøge nærmere: at Saxo og Erasmus enten er påvirkede af deres underliggende danske eller nederlandske syntaks med dominerende foranstilling, så denne underliggende syntaks forstærker en tendens der allerede findes til foranstilling i latin, eller at de måske efterligner en klassisk model der snarere er Cicero¹³ end Caesar. I begge tilfælde er sprogbrugen i klar uoverensstemmelse med den af Greenberg postulerede typologi. Typologien tager heller ikke højde

¹³ I den franske humanisme er den klassiske latinske model eksplicit Cicero, hvorimod Caesar ikke er nævnt som model, se f.eks. Rabelais: *Pantagruel*, kapitel 8, hvor Platon er nævnt som model for græsk og Cicero for latin: "et que tu formes ton style, quant à la Grecque, à l'imitation de Platon; quant à la Latine, de Ciceron".

for at der kan være tale om en pragmatisk betinget placering af attributive led (med henblik på fremhævelse), hvilket ellers forekommer relevant at inddrage for latin.

tekst ¹⁴	OV→AN	VO→NA
Caesar	diskontinuerlige: maximum ... militum numerum quartam ... partem kontinuierlige: inimico animo	diskontinuerlige Gallia ... omnis multitudine ... hominum legatos... nobilissimos duasque ... legiones kontinuierlige: flumine Rhodano finibus Belgarum oppidis suis vicisque agrum Noricum
Saxo	diskontinuerlige: particularis ... expeditionis praesentibus ... indiciis ingrato ... animo kontinuierlige: lento itinere uicorum exustio plenis sapientiae documentis universa classe fluminis ostia	diskontinuerlige: equos... extinctos kontinuierlige: urbem Orthungam
Cicero	diskontinuerlige: summam ... diligentiam summa ... opinio quae ... signa nullam ... gravem ... causam	diskontinuerlige: signa ... eius rei opinio ... hominum kontinuierlige: avunculus tuus mensem Quintilem

¹⁴ Vi giver her blot nogle eksempler til illustration af vor pointe, uden præcis kildereference.

	kontinuerlige: eius fratre ceteri creditores litterarum missione	ornamentum Academiae proprium meae
Erasmus	diskontinuerlige: ullam ...causam tuae ... res aequo ...animo vero ...convivio ea ...culpa meus... animus kontinuerlige: humanissimi hominis officio nostro illi convivio mirabili mixtura illum paradisi custodem	diskontinuerlige: segetes ...laetissimas kontinuerlige: vir tum modestus cum eruditus

Skema 4: Eksempler på foran- og efterstilling af attributive led hos fire forfattere

Overvejelser vedrørende diskontinuerlige syntagmers funktion

Forudsætningen for eksistensen af diskontinuerlige syntagmer må være at sproget har en så udbygget morfologi, at de komplekse syntagmer kan identificeres i kraft af at denne, selv om de enkelte dele er adskilte. Til sammenligning kan anføres forholdene i to kasusbevarende sprog: russisk og finsk¹⁵.

russisk

I russisk findes diskontinuerlige syntagmer, selv i daglig tale, og sådanne bruges af pragmatiske grunde (effekten af diskontinuitet er emfase, i oversættelsen angivet ved versaler):

Knigu *ja* *èital* *interesnuju*
bog.sg.akk jeg læse.præt.sg.mask interessant.sg.akk
'jeg læste/har læst en INTERESSANT bog'

¹⁵ Tak til mine kolleger: professor i russisk Jens Nørgård Sørensen og professor Outi Merisalo for de anførte eksempler.

finsk

Diskontinuerlige syntagmer fandtes i 19. århundredes finske poesi, men bruges ikke længer. Eksemplet nedenfor illustrerer den normale kontinuerlige struktur i komplekse nominalsyntagmer i finsk. Dette viser at kasusbevarelse er en forudsætning, men ikke en tilstrækkelig betingelse for eksistens af diskontinuerlige syntagmer.

<i>Kirjoitan</i>	<i>sinulle</i>	<i>pitkän</i>	<i>ystävällisen</i>	<i>kirjeen</i>
skrive	du	lang	venlig	brev
1.pers.sg.	allativ	akk.sg.	akk.sg.	akk.sg.
indik.præs.				
'jeg skriver dig et langt venligt brev'				

Overlevelsen af diskontinuitet er således et markeret stilistisk træk i ældre finsk poesi, altså i en markeret teksttype.

Det forekommer os plausibelt at de latinske diskontinuerlige syntagmer har haft sammenlignelige funktioner som dem der kendes fra russisk og finsk, dvs. at de oprindeligt har været anvendt til fremhævelse af en givet størrelse, se f.eks. den velkendte start hos Caesar: *Gallia est omnis divisa in partes tres*. Når *Gallia* står isoleret initialt, opnås større fokus end hvis syntagmet var kontinuerligt: *omnis Gallia / Gallia omnis*. Hvis der havde stået *omnis est Gallia divisa...*, ville effekten havde været at der fokuseres på Gallien i sin helhed – i modsætning til dele af Gallien, osv. Ud over denne klart pragmatiske funktion eksisterer der en konventionaliseret teksttypebundet funktion, nemlig den høje anvendelse af diskontinuerlige syntagmer i lyrik. I sprogforandringsteorier opfatter man visse teksttyper som mere konservative end andre, hvilket giver sig udslag i at visse sproglige fænomener overlever længere i visse teksttyper end i andre. Lyrik er – i det mindste i ældre perioder – en sådan konservativ teksttype, hvorfor det er forståeligt at et fænomen der er på vej ud af sproget fastholdes længere der. Det gælder for finsk, og det gælder givet for latinsk lyrik, hvor diskontinuitet nærmest er et teksttypetræk. Man kunne vove følgende fortolkning af diskontinuitet i vers-tekster: da alle metra er indført fra græsk til latin ganske uden hensyn til, om sproget lydligt egnede sig til det eller ej, kan dette måske have tvunget digterne ud i en helt ekstrem grad af diskontinuitet, som kun er blevet sprogligt accepteret på grund af beundring for græsk kultur – idet dette træk ganske klart IKKE afspejler den sprogbug vi har kunnet identificere som tæt på 'ægte' talesprog.

5. Konklusion

Vor undersøgelse af udviklingen af de diskontinuerlige komplekse syntagmer på latin havde til formål at afprøve forskellige hypoteser og metoder.

- Hypotese 1: Da de moderne romanske sprog alle har kontinuerlige syntagmer, var det forventeligt at se et fald i antallet af diskontinuerlige syntagmer efter den klassiske periode. Figur 2 viser at så enkelt er det ikke: klassisk latinske tekster svinger mellem lav og høj frekvens af diskontinuerlige syntagmer og det gør post-klassisk latinske tekster også. Hovedtendensen er faldende, men udviklingen er langt fra entydig.
- Hypotese 2: vers-prosas betydning: En simpel opdeling i vers og prosa, jf. figur 3, har vist sig at kunne udskille de tekster (vers) hvor diskontinuerlige syntagmer er hyppigst fra de øvrige (prosa), men resultatet er ikke tilstrækkeligt klart.
- Hypotese 3: teksttypens betydning: Opdeling af korpus ud fra tekstens formål, jf. figur 4a-e, har vist sig relevant, idet lyrikken klart adskiller sig som en teksttype der hyppigt anvender diskontinuerlige komplekse syntagmer. De didaktiske-argumentative tekster har en jævn, og relativt høj anvendelse af diskontinuerlige komplekse syntagmer, hvorimod narrativ-ikke fiktion karakteriseres ved en relativt lav anvendelse af diskontinuerlige komplekse syntagmer. Den narrative fiktion er meget heterogen.
- Hypotese 4: Betydningen af skelnen mellem nærhed-fjernhed, jf. figur 5a-e. Denne distinktions relevans viser sig særligt tydeligt ved forfattere der er repræsenteret ved flere teksttyper, som Cicero og Petronius. I disse tiltælde finder vi forudsigelige forskelle mellem de forskellige tekster der fuldstændigt stemmer overens med principperne i vor variationsmodel. Denne skelnen supplerer den forudgående, idet narrativ-ikke fiktion i dette korpus er en kommunikationstype der ligger ved polen 'nærhed', medens didaktisk-argumentative typer ligger ved polen 'afstand', som det fremgår af skema 3. Den klassiske lyrik ligger endnu klarere ved polen 'afstand', i modsætning til moderne lyrik.
- Hypotese 5: Typologiens relevans er blevet testet på et lille udsnit af korpus, hvor parallelle tekster fra forskellige perioder er blevet sammenlignet. Selv om data er særdeles begrænset tyder det på at den traditionelle typologi ikke stemmer overens med de latinske data, hvilket også er påpeget af Pinkster.

Som nævnt indledningsvist har vi i vores fremstilling ikke konsulteret den klassiske dikussion af fænomenet hyperbaton, altså den retoriske brug af diskontinuerlige syntagmer. Vi har imidlertid undersøgt *Ad Herenniums*

eksempler på høj, mellem og lav stil¹⁶. Her har vi kunnet konstatere at der i disse korte teksteksempler er signifikante forskelle mellem den høje stil og de to andre niveauer, idet høj stil har 14% diskontinuerlige syntagmer og 86% kontinuerlige – altså tæt på Ciceros fordeling i hans argumentative tekster, medens de korte eksempler på de to lavere niveauer udelukkende har kontinuerlige syntagmer.

Opsummering:

Fordelingen mellem diskontinuerlige og kontinuerlige komplekse syntagmer kan formuleres i følgende markerethedshierarki:

Komplekse syntagmer er grundlæggende forskelligt opbyggede afhængig af om de befinder sig i en markeret teksttype (lyrik) eller i en umarkeret teksttype (alle andre).

I de umarkerede teksttyper er den umarkerede form den kontinuerlige. Variationer i grader af diskontinuerlighed er påvist i høj grad at afhænge af de faktorer der er identificeret af variationslingvistikken, med de justeringer som er nødvendige på grund af genremæssige ændringer mellem den klassiske periode og den moderne periode som variationsmodellen er udarbejdet på basis af. Den polære skelnen mellem nærhed og fjernhed har imidlertid vist sin relevans. I den markerede lyriske teksttype er diskontinuerlige komplekse syntagmer så hyppige at de nærmest kan opfattes som et teksttype-træk.

Undersøgelsen har vist i hvilken grad man skal være påpasselig med at overføre til ældre perioder teoridannelser der er udarbejdet på basis af moderne kulturelle forhold. Moderne former for vidensspredning der foregår gennem trykte og senere elektroniske medier, har en indlysende betydning for fremstillingsformerne. I vort korpus har det især vist sig at tekster der har den ydre form af direkte, tilsyneladende naturlig tale, ikke nødvendigvis er intenderet til at afspejle en naturlig mundtlig kommunikationssituation, men at det der formelt er en direkte tale kan være en retorisk didaktisk fremstillingsform¹⁷ der har været naturlig for et samfund uden fri adgang til masseproducerede nedskrevne tekster, en form som ikke bruges i moderne didaktisk-argumentative tekster. I vore tekster har vi kunnet konstatere store

¹⁶ Tak til Marianne Pade for mange gode kommentarer til denne fremstilling, herunder henvisningen til *Rhetorica ad Herennium* (4,44).

¹⁷ Dette er naturligvis en banalitet for en klassisk filolog. Hvis man ønsker at inddrage moderne lingvistiske metoder i studiet af ældre sprogtrin er det imidlertid en vigtig pointe.

forskelle på disse to typer af “direkte tale” som vor variationsmodel ikke er i stand til at fange.

Litteraturliste

Det benyttede korpus er beskrevet i skema 1.

Videnskabelig litteratur

Bermúdez Ramiro, J. 1985, “Lógica, retórica y estética del sintagma nominal ‘adjetivo-sustantivo’ en las odas de Horacio”, *Estudios Clásicos* 89, 195-217.

Biber, Douglas 1991, *Variation across speech and writing*, Cambridge.

Biber, Douglas, Susan Conrad, Randi Reppen 1998, *Corpus linguistics : investigating language structure and use*, Cambridge ; New York.

Boas, Hans U. 1975, *Syntactic generalizations and linear order in generative transformational grammar*, Tübingen.

Greenberg, Joseph H. ed. 1963, *Universals of Language*, Cambridge Mass

Knoth, Tine Woergaard 2006, *Prima Positio: et funktionelt studie i sætningens første position i latinsk prosa*, ph.d.-afhandling, KU.

Koch, Peter & Wulf Oesterreicher 1990, *Gesprochene Sprache in der Romania : Französisch, Italienisch, Spanisch*, Tübingen.

Söll, Ludwig 1985, *Gesprochenes und geschriebenes Französisch*, 3., überarb. Aufl. bearb. von Franz Josef Hausmann, Berlin.

Pinkster, Harm 1990, *Latin Syntax and Semantics*, London / New York.

Ordbøger m.v.

Lewis and Short 1879 og senere, *A Latin Dictionary*, Oxford.

dtv-Lexikon der Antike Philodophir, Literatur, Wissenschaft 1969:Band 3, München.